

מבט על דור שני של מהגרות ממרוקו: שינוי עצמי למען ניעות לתוך המעמד הבינוני הנמוך

בברלי מזרחי

תקציר

רות, אישה בת 45, בת הדור השני של מהגרות ממרוקו, נכנסה לשכבה הנמוכה של המעמד הבינוני הנמוך הישראלי באמצעות עיסוקה המקצועי למחצה - סייעת לגננת. דרך סיפור חייה היא תיארה את תהליך השינוי העצמי שיזמה, שלדעתה היה נחוץ כדי להגיע למעמדה החברתי הנוכחי. בשלב הראשון היא רכשה תעודה המעידה על הכשרתה החינוכית במוסד על-תיכוני לא אקדמי בו הוסמכה לעבוד במקצוע שבחרה. נוסף לכך היא חרגה מהנורמה המגדרית האתנית שלה המכתיבה נישואים בגיל צעיר, ונישאה מבוגרת יחסית, בגיל 28, מה שהותיר בידיה מספיק זמן למצוא בעל אשכנזי שיקיים עמה יחסי מגדר שוויוניים. כך יתאפשר לה להקדיש זמן רב יותר לרכישת השכלה ולצאת לעבודה. כמו כן, היא בנתה מחדש את תפיסת האימהות המרוקאית על-פי הדימוי שהיה לה על האימהות האשכנזית, שלדעתה מסמלת את האימהות של המעמד הבינוני: משפחה קטנה, המאפשרת להקדיש משאבים רבים יותר לקידום החינוך והניעות של ילדיה. רות גם שינתה את הופעתה החיצונית, כדי שזו תדמה להופעתן של נשים אשכנזיות מהמעמד הבינוני. היקף ומספר האתרים החברתיים שרות, והנשים שהיא מייצגת, הפעילה, מעידים על האקסטנסיביות של תהליך השינוי העצמי שהיה עליה לעבור, לדעתה, כדי להיכנס לשכבה הנמוכה של המעמד הבינוני הנמוך.

מילות מפתח: מגדר, הגירה, ניעות, מעמד בינוני, אתניות

ד"ר בברלי מזרחי, המכללה האקדמית אשקלון

מבוא

מחקרים שנערכו בישראל, בארצות הברית ובמערב אירופה על נשים בנות הדור הראשון של המהגרות מראים שבדרך כלל הן מתחילות את חייהן החדשים ברבדים הסוציו-אקונומיים הנמוכים של החברה הקולטת, וחווות ניעות מוגבלת כלפי מעלה בריבוד החברתי (נהון, 1993; Tienda & Booth, 1991; Bernstein, 1991; Salaf & Greve, 2002; Crul & Vermeulen, 2003; Remennick, 2004). רק מעט ידוע על הניעות כלפי מעלה של בנותיהן, בנות הדור השני של המהגרות. המחקר מראה, שמסיבות כלכליות ותרבותיות, כניסה והשתייכות למעמד הבינוני הפכו לנורמה הדומיננטית במדינות המערב, וישראל בכללן (Lawler, 2000; Smootha, 1993), ולכן סביר להניח שגם בנות הדור השני של מהגרות ממרוקו תשאפנה להשיג את אותה מטרה.

למעלה מ-50% מהדור הראשון של מהגרות ממרוקו, שהיו בנות 40-50, היו מובטלות לאחר הגיען לארץ. בדור הראשון כ-30% עבדו במשרות המשויות למעמד הפועלים, ורק כ-10% השתייכו למעמד הבינוני (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1983). אחוז גבוה של נשים מהדור השני של מהגרות ממרוקו היה עדיין בלתי מועסק בגילאי 40-50, אם כי מספרן היה קטן בהרבה מזה שבדור הקודם. אחוז הנשים שהשתייכו עתה למעמד הפועלים עלה, ואחוז הנשים במעמד הבינוני הגיע ל-34% (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מפקד, 1983; 1995). לשם השוואה, נשים מהגרות מהקבוצה האתנית הגדולה האחרת שבחברה הישראלית, נשים אשכנזיות, החזיקו במשרות של מעמד גבוה יותר משל המהגרות ממרוקו. בדור הראשון של הנשים האשכנזיות, בנות 40-50, כ-30% היו בלתי מועסקות, 21% השתייכו למעמד הפועלים, ו-44% השתייכו למעמד הבינוני (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1983; 1995).

בקרב הדור השני של המהגרות האשכנזיות, שהן ילידות הארץ, צנח אחוז הבלתי מועסקות ל-16%, מספרן של אלה שהשתייכו למעמד הפועלים ירד ל-12%, ואילו מספרן של השייכות למעמד הבינוני נסק ל-59% (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1983; 1995). מסתבר אפוא שלמרות העלייה המרשימה בניעות המעמדית של מהגרות ממרוקו בנות הדור השני כלפי מעלה, הן נחשבו לקבוצה נחותה בהשוואה להישגי הניעות המעמדית של הדור השני של מהגרות אשכנזיות, שהיוו את השכבה ההגמונית בחברה הישראלית.

מטרת המאמר הנוכחי היא להציג תצפית על ניעות כלפי מעלה של אישה מהדור השני, בת של מהגרים ממרוקו, אל תוך השכבה הנמוכה של המעמד הבינוני הישראלי. סיפור חייה של רות, סייעת בגן ילדים (עיסוק מקצועי למחצה), עשוי לייצג נשים מהדור השני של מהגרות ממרוקו שהגשימו ניעות כלפי מעלה על-די שניו עצמי שהן עצמן יזמו.

רקע תיאורטי

חינוך ותעסוקה הם לרוב שני המישורים שבהם מתרחשת ניעות כלפי מעלה בקרב דור שני של מהגרים. הורים מהגרים נוטים לראות בחינוך את המסלול שיקנה לילדיהם חיים טובים יותר מאלה שהיו להם עצמם כמהגרים, ואת האמצעי לשפר את סיכויי החיים שלהם (Louie, 2001). אולם המחקר מלמד שהישגי ההשכלה של בני הדור השני תלויים מאוד במשאבי ההורים. נקודת המוצא המעמדית של ההורים, קרי השכלתם, מקצועם והכנסתם, קובעת במידה רבה את משאבי הניעות שהם מסוגלים להקדיש לחינוך ילדיהם (Kwong, 1996; Portes & Rumbaut, 2001; Steinberg, 2001; Kasinitz, Mollenkopf, Waters & Holdaway, 2008). לדוגמה, נשים ממשפחות מהגרים בני מעמד הפועלים או מקבוצות חברתיות נחותות הלכו לא פעם במסלול

חינוכי לא מקובל (non-mainstream) ולכן נאלצו לרכוש את השכלתן באופן לא רצוף, להסתפק בהישגים חינוכיים ותעסוקתיים נמוכים יותר מאלה שרצו להשיג, או לדחות את לימודיהן למועד מאוחר יותר בחייהן, משום שהיה עליהן לסייע בכלכלת המשפחה המהגרת. לעומתן, נשים שהן בנות להורים ממעמד הביניים או גבוה יותר, יכלו לרכוש את השכלתן במסלול המקובל (mainstream), הכולל לימודים רצופים לצורך השגת תואר אקדמי מבלי שנדרשו לסייע לכלכלת המשפחה המהגרת. לרוב, ההליכה במסלול הלא מקובל גרמה לילדי מהגרים להגיע להישגים נמוכים יותר מאלה שעברו את מסלול החינוך המקובל (Mahony & Zmroczek, 1997; Mizrachi, 2004; 2013).

הרחבת מסגרות ביורוקרטיות ועיסוקים מקצועיים למחצה, יצרה בחברות המערביות, וישראל בכללן, ביקוש לעבודת נשים, וסיפקו להן הזדמנויות לניעות כלפי מעלה בשוק העבודה הנשי (DeVault, 1990; Behr, 2000; Walkerdine, 2003; Altman & Lamontagne, 2003). תחומי תעסוקה אלה תאמו את הציפיות המגדריות של החברה מן הנשים ואת הציפיות שלהן עצמן, בייחוד לגבי הבניית אימהותן, כמו גם היותם תחומים שהצריכו הסמכה של מוסדות חינוך שיש להם דרישות קבלה נמוכות (Aschaffenburg, 1995). לדוגמה, תעסוקה כזו שמאפשרת להן לעבוד בשעות התואמות את שעות הלימוד של ילדיהן, ולימודים במכללה לא אקדמית שתנאי הקבלה אליה אינם גבוהים, והיא תעניק להן תעודה המאפשרת להן להיות מקצועיות למחצה בשכבה הנמוכה של המעמד הבינוני הישראלי. תעסוקה כסייעת לגננת עונה על שתי הדרישות הללו. כפי שיעלה מסיפורה של רות, הניעות אל תוך השכבה הנמוכה של המעמד הבינוני בישראל הייתה כרוכה בשינויים שהם מעבר לרכישת רמת השכלה מסוימת ולעיסוק אופייני למעמד בינוני-נמוך. עבור רות ועבור נשים כמוה, הניעות כללה מגוון של שינויים על פני קשת אתרים רחבה, שביחד מהווים שינוי עצמי.

מתודולוגיה

בניתוח סיפור חייה של רות ביקשתי להבין את תפיסתה לגבי ההשקעה שנדרשה לה כאינדיבידואל כדי לנוע כלפי מעלה במבנה הריבוי של החברה הישראלית. בעיקר רציתי להבין מה היו ההזדמנויות והמחסומים שבהם התנסתה כדי להשיג את ניעותה החברתית. לצורך משימה זו עשיתי שימוש במתודולוגיה האיכותנית של ניתוח סיפורי חיים. מתודולוגיה זו נבחרה מכמה טעמים. ראשית, משום שהיא "מאפשרת גישה לסוכנים עצמם" (Duncan, 2005: 60), ומאפשרת להשיג במישרין מהמראיינים מידע שלא עבר סינון או פרשנות בידי חוקרים. שנית, סיפורי חיים חושפים את המיוחד, השונה והאינדיבידואלי, ופחות את ההומוגני והדומה בתוך קבוצות, שהמתודולוגיה הכמותית מגלה. היות והייתי מעוניינת בניעות כתהליך אינדיבידואלי, סיפק לי סיפור חייה של רות בדיוק את סוג המידע שחיפשתי. שלישית, סיפורי חיים מציגים גישה החושפת יותר תהליך מתמשך מאשר מצב סטטי. היות שניעות היא תהליך המתרחש לאורך כל החיים, רציתי להשתמש במתודולוגיה העוקבת אחר חייה של רות לאורך תקופה ארוכה, כפי שאכן עושה סיפור חיים. המחקר המלא (Mizrachi, 2013) כולל 24 סיפורי חיים של נשים שהשתייכו לשכבה הנמוכה, הבינונית או הגבוהה של המעמד הבינוני. במאמר זה אני מציגה את סיפור חייה של רות כמייצגת את אותם 11% (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1995) של בנות הדור השני של המהגרות ממרוקו וביניהן אלה שראו בשינוי העצמי מסלול כניסה לשכבה הנמוכה של המעמד הבינוני.

השימוש בסיפור חיים יחיד כמייצג קבוצה שלמה מסתמך על המתודולוגיה של המחקר האיכותני של לגנסס ופרנק (Langness & Frank, 1981), של שוסטק (Shostak, 1983) ושל מיד (Mead, 1953), שראו את המקרה היחיד כאמין ולגיטימי למחקר של קבוצה שלמה, כל עוד החוקר מסביר כיצד אותו סיפור חיים משקף קבוצה רחבה יותר.

הנשים שהשתתפו במחקר אותרו בשיטת "כדור שלג". כל ריאיון כלל שלוש פגישות שארכו שעותיים כל אחת, ובסך הכול שש שעות של ריאיון עומק. הפגישה הראשונה החלה בבקשה מן המרואיינות שתספרנה על עצמן. בכוונה העמדתי בפניהן שאלה כללית, כדי שכל אחת תרגיש חופשייה לבנות את סיפור חייה כרצונה. כל הנשים גרו בירושלים, העיר שבה נמצא הריכוז הגדול ביותר של מרוקאים עירוניים מבין שלוש הערים הגדולות בישראל (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מפקד, 1995). פרט לגרושה אחת כולן היו נשואות וכולן היו אימהות. בחרתי לחקור נשים בגיל העמידה (בנות 40-50) משום שבשלב זה הן נמצאות ככל הנראה בשיא הישגן המעמדי. מיינתי את הנשים לקטגוריות מעמדיות על סמך מקצועותיהן, ואימצתי את הסכמה המעמדית של אריקסון וגולדת'ורפ (Erikson & Goldthorpe, 1993) ואת המיון הסטנדרטי של המקצועות (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1994).

סיפורה של רות

הוריה של רות נישאו במרוקו, אמה הייתה בת 14 ואביה בן 20 או 22. לאביה הייתה השכלה יסודית מסוימת, אך לא לאמה. בארץ מוצאם האב עסק ברוכלות והאם הייתה עקרת בית. בהגיעם לישראל הם היו הורים לתשעה ילדים. רות, בתם העשירית, נולדה בארצם החדשה. בהיעדר השכלה והכשרה מקצועית, הפך אביה לפועל פשוט, ואמה נשארה עקרת בית. המשפחה הייתה דתית. הוריה של רות חיברו אותה ואת אחיה לדעה שעבודה, ולא דווקא לימודים, יקנו להם את מסלול הניעות כלפי מעלה. כך הסבירה:

שני הוריי, אבל בייחוד אבי, אמרו, ש"אם לא תעבדי, אף פעם לא יהיה לך שום דבר". ואני חשתי שאם אני לא אעבוד, באמת לא יהיה לי שום דבר. לא היה אכפת להם באיזו עבודה אני עבדתי, כל זמן שעבדתי. ואני עבדתי כל יום בחיים שלי. בכל עשרים השנים שאני עובדת הייתי מובטלת רק חודש חצי.

לדעתה, החשיבות העליונה שהוריה ייחסו לעבודה מסבירה את העובדה שאף אחד מאחיה ואחיותיה לא סיים בית ספר תיכון. היא היחידה במשפחתה שיש לה השכלה תיכונית מלאה.

הוריי אף פעם לא תמכו בלימודי. אף פעם לא ישב איתי מישהו ועזר לי או עודד אותי. זה תמיד הטריד אותי.

בבית הספר התיכון המורים הציבו את רות במסלול מקצועי של לימודי תפירה, תחום טיפוסים לנשים. על-פי יונה וספורטא (2002) ושביט (Shavit, 1990), מערכת החינוך הישראלית עודדה ילדים ממוצא מזרחי, ובהם ילדים ממוצא מרוקאי, להיכנס למסלול מקצועי. כתוצאה מכך הם התרכזו בשכבה הנמוכה של מעמד הפועלים וברמת השכר הנמוכה, דבר שמידר אותם מעבודות שיש בצידן שכר גבוה וממעמד גבוה, המורכב ברובו מאשכנזים. חוקרים אלה טענו, שבתהליך זה גרמה מערכת החינוך להבניות מעמדיות ואתניות. אולם, בהכנסת נערות ממוצא מזרחי לתחומים נשיים טיפוסיים, מערכת בתי הספר יוצרת גם הבניה מגדרית. רות מודעת לכך שהבחירה ללמוד תפירה לא נעשתה ביוזמתה:

לא אני בחרתי את המסלול המקצועי, בית הספר בחר אותו בשבילי. לא הייתי טובה במתמטיקה, ולכן בית הספר החליט שאני אלמד משהו מעשי.

עם סיום לימודיה בתיכון ניגשה רות לכמה מבחני בגרות, והיא מחזיקה בתעודת בגרות חלקית. היא הייתה מודעת לחשיבותה של תעודת בגרות מלאה כדי להמשיך לרכוש השכלה:

זה תמיד הטרד אותי שאין לי תעודת בגרות. את צריכה תעודת בגרות מלאה אם את רוצה להמשיך ללמוד.

מסיבה זו לא יכלה ללמוד באוניברסיטה, ולכן גם לא ליהנות ממשאבי הניעות שהשכלה אקדמית מעניקה. למרות שלא זכתה לעידוד מהוריה, רות רצתה להמשיך את לימודיה מעבר לתיכון, אך נאלצה להפסיקם. כבת למשפחה גדולה של מהגרים, ציפו ממנה שתקריב את תשוקתה ללמוד כדי לסייע בכלכלת המשפחה. היא הצטערה על שהפסיקה את לימודיה, משום שלדעתה לימוד מעשיר את הנפש. עבור רות, כמו גם עבור הסטודנטים המבוגרים שרואיינו על-ידי בריטון ובאקסטר (Britton & Baxter, 1999) ועל-ידי ריא (Reay, 2003), הלימודים היוו מושא לתשוקה. היא אהבה את השליטה בידע בגלל הערך הפנימי שלו יותר מהשימוש המעשי שבו. כפי שהיא הסבירה:

רציתי להמשיך את הלימודים, אבל הייתי צריכה לעבוד כדי לקיים את עצמי ולעזור למשפחה, ולכן לא יכולתי. אני אוהבת ללמוד. אני מתה על לימודים. הלימודים גורמים לי להרגיש טוב עם עצמי. אבל בעצם אף פעם לא הפסקתי ללמוד. לימדתי את עצמי שבע שפות. למדתי אנגלית מהאנשים שעבדתי איתם. את השפות האחרות למדתי מהטלוויזיה, מעיתונים. זה היה קשה מאוד, אבל רציתי לדעת שפות.

רות התגייסה לצבא, אך לא השלימה את שירות החובה, משום שנאלצה להמשיך ולתמוך במשפחתה:

גם לא סיימתי את השירות הצבאי, משום שהמשפחה הייתה צריכה שאעבוד כדי להביא כסף. אני חושבת שאם הייתי משלימה את השירות הצבאי, יכולתי לקבל ממנו יותר.

בשלב הזה של חייה החליטה רות ללמוד בקורס דו-שנתי להכשרת סייעות לגננות במכללה לא אקדמית. בסיום לימודיה קיבלה תעודה שאישרה את כישוריה המקצועיים. היא הסבירה את בחירתה בקריירה זו:

אני אוהבת ילדים. את יכולה להשקיע בילדים. בכל פעם שאני מלמדת משהו לילד, אני מרגישה כאילו זו הפעם הראשונה. אני עוקבת אחרי הילדים שלי אחרי שהם עזבו אותי, וכך אני יודעת שהם מצליחים בדרכם.

לאורך השנים הבאות רות המשיכה להרחיב את הידע הפדגוגי שלה ואת כישוריה המקצועיים ולמדה בקורסים נוספים שהקנו לה תעודות וקידמו אותה בעבודתה:

התחלתי בלימודים כדי להיות סייעת לגננת. עכשיו אני לומדת להיות סייעת-גננת בכירה. כשאסיים את הקורס הזה, כשהיה לי כסף, אני רוצה להמשיך וללמוד. בסוף אני רוצה להיות מורה. זה החלום שלי.

הסיפוק האישי שרות קיבלה מעבודתה עלה בחשיבותו על התגמול החומרי שקיבלה ממנה:

אני אוהבת כל מה שקשור לעבודתי. אני אוהבת את התחלת היום ואת סופו. העבודה נתנה לי קידום וגם הוסיפה מעט למשכורת. אבל עוד מאה, מאתיים שקלים לא משנים.

הכסף שאני מרוויחה לא מעניין אותי. אני מעוניינת בתוצאות, במעקב אחרי הילדים שנפתחים, שמקבלים ביטחון עצמי.

כביטוי לתקוותה לפיצוי על הקיפוח החינוכי שסבלה ממנו, ובהרגשה שהיא עצמה כנראה לא תזכה לו, היא מוסיפה:

אני רוצה לתת לילדים האחרים את מה שלי לא היה. זה יותר קשה בשלב מאוחר יותר בחיים.

לצד תהליך השגת הכישורים שמיקמו אותה במעמד המקצועי למחצה ובשכבה של המעמד הבינוני הנמוך, התרחש תהליך של דחייה מוחלטת של נורמות המגדר הנשי המרוקאי. לפי הבנתה של רות, נורמות אלה דרשו מהנשים להינשא כשהן צעירות מאוד, אך היא נישאה מאוחר יותר, בהיותה בת 28. כך סיפרה לי:

מנשים מרוקאיות מצפים שיתחתנו. לימדו אותי שחתונה היא כמו מצווה קדושה – זו הייתה צריכה להיות המטרה העיקרית שלי בחיים, ואני משערת שגם אני האמנתי בזה, ולכן רציתי להתחתן. אבל התחתנתי מאוחר יחסית. כל האחיות שלי התחתנו צעירות – מקסימות בנות 19.

רות לא חיפשה חתן מרוקאי, כפי שעשו אחיותיה, וגם לא בן זוג מזרחי, אלא גבר אשכנזי:

אני חושבת שאחת הסיבות לכך שהתחתנתי מאוחר היה משום שחיפשתי מישהו שיהיה שונה מהגברים שאחיותיי התחתנו איתם. כמעט כולן התחתנו עם גברים מרוקאים. אני לא רציתי להתחתן עם מרוקאי.

רות העדיפה בעל אשכנזי, משום שקיוותה שהוא ינהג איתה באופן שוויוני יותר מזה שלדעתה היה נוהג בעל מרוקאי. אולם, למרות הסתייגויותיה, היא נישאה לגבר מרוקאי:

בסוף גם אני התחתנתי עם גבר מרוקאי. הוא נולד בישראל, אבל הוא מרקע מרוקאי. הוא הלך לבית ספר אחת עשרה שנים ועובד כחשמלאי.

רות הייתה נחושה בדעתה לקיים בנישואיה יחסי שוויון, שלדעתה מאפיינים את הנישואים האשכנזיים. אולם במערכת היחסים שבינה לבעלה לא התקיימו יחסי שותפות שהתפתחו מהסכם חופשי בין שניים שווים, אלא סוג של חלוקת תפקידים בבית בהתאם לתכתיב שלה, ובעלה הסכים לכך בחריקת שיניים:

אמרתי לבעלי ישר בהתחלה. אמרתי לו: "אם אתה בא לגור איתי אלה הם התנאים: מי שלא מתחלק בעבודה לא יכול לומר לי מה לעשות ומתי". בעלי עושה את הכלים, עוזר לי בכביסה, שוטף את הרצפות, זורק את הזבל, רוחץ את הילדים. אני הרגלתי אותו לכך ישר מההתחלה. למה [חשוב] שהבעלים והנשים יעשו שניהם את עבודות הבית? כדי שהאישה לא תהיה עבד, שפחה, יצור שמצפים ממנו שיעשה הכול – שמצפים ממנו שידאג לבית נקי, שישגיח על הילדים, שיחנך אותם ואפילו שיעבוד מחוץ לבית.

מהבעת דעותיה של רות בעניין חלוקת עבודות הבית בין בני הזוג, ניתן להתרשם שציפיותיה ביחס לקבלת היחסים המגדריים בין בעלים לנשותיהם היו מושפעות לא רק מרצונה לחקות את יחסי הזוגות הנשואים האשכנזיים, אלא גם מרצונה להיות חופשייה להמשיך את לימודיה ולקדם את שאיפות הניעות שלה. ניסיונה לשנות את היחסים בין המגדרים הקיימים בעדתה, ומאמציו של בעלה להמשיך ולקיימם בצורתם המסורתית, מדגימים כיצד מערערים על יחסים אלה,

שומרים עליהם, או מגדירים אותם מחדש בתהליך הניעות של נשים אל המעמד הבינוני. היבטים אלה תומכים בטענתם של רנספורד ומילר (Ransford & Miller, 1983), שניעות נשים כלפי מעלה יוצרת קונפליקט בין בני הזוג מפני שהיא מערערת על חלוקת התפקידים המסורתית. החלטתה הנחרצת של רות ליצור מערכת יחסים שוויונית בינה לבין בעלה, שלדעתה מאפיינת את האשכנזים, העמידה אותה בעימות ישיר עם משפחתה הקרובה:

גם אמי וגם אבי חושבים שאני אשכנזייה בגלל הדעות שלי. המשפחה שלי קוראת לי אשכנזית. אמי אומרת: "את לא אחת משלנו. את אשכנזית". היא מתכוונת לכך שאני שונה. שאני חושבת אחרת. אבל אף אחד לא הולך להגיד לי מה לחשוב ומה לעשות. עם כל הדעות המודרניות שלי אני מרדתי נגד מה שהם חשבו. אני משערת שתמיד הייתי מרדנית לגבי הדברים שמצפים מאישה מרוקאית.

רות זיהתה אפוא את "להיות מרוקאית" עם "להיות נחשלת", ו"להיות אשכנזית" עם "להיות מודרנית", ובמובלע גם עם להיות במצב של עדיפות. למעשה, לא אחת היא חשה את עצמה כה מנוכרת לנורמות המגדריות המרוקאיות, עד שהיו לה ספקות ביחס לזהותה האתנית:

לפעמים אפילו אני לא יודעת אם אני באמת מרוקאית או אולי הם החליפו אותי בבית החולים. לגבי זה פשוט משהו אחר.

רות העיזה להתעמת עם ההגדרות המקובלות בעדתה לגבי יחסים בין בני זוג, משום שראתה בהן מגבלה לעצמאותה:

אישה טובה היא עצמאית. היא יודעת כיצד לחלק את זמנה בין הבית, הילדים, העבודה והבעל. העדיפות הראשונה היא הילדים, אחר כך הבעל, הבית, העבודה, העצמאות שלה. למעשה, העצמאות תהיה תמיד במקום הראשון.

התעקשותה של רות על עצמאותה לא הייתה אידיאולוגיה מופשטת. היה לה תפקיד בניעות כלפי מעלה. היא הסמיכה את רות לפעול כסוכנת אנושית לשם השגת מטרותיה. רות טענה שיש גם נשים מרוקאיות השותפות להגדרתה את היחסים הרצויים בין בני זוג ומעמד האישה במשפחה, אבל לא כולן. מכאן מסתבר שיש ריבוי הבניות של יחסים רצויים בין בני זוג בתוך עדתה:

יש מרוקאיות שחושבות כמוני, אחרות לא. אני חושבת שאישה נשואה צריכה להיות בבית, אבל היא צריכה גם לחלק את זמנה עם דברים אחרים. היא צריכה לצאת אל העולם, ולא לסגור את עצמה מהעולם. רוב הנשים המרוקאיות שאני מכירה חושבות שזה חשוב לצאת ולעבוד. אני יודעת על מעט מאוד נשים מרוקאיות שלא עובדות.

מסתבר אפוא שרות הרחיבה את ההגדרה של "להיות אשת איש" כך שתכלול גם את העבודה מחוץ לבית. לדעתה, אחת התוצאות של תעסוקת נשים נשואות הייתה שינויים ביחסי המגדר בין בני הזוג, זאת משום שתעסוקה מעניקה לאישה כוח נוסף:

נשים שיוצאות ועובדות בחוץ מקבלות החלטות כספיות בבית. כשאישה עובדת מחוץ לבית יש לה יותר כוח בבית. כשאישה נשארת בבית, הבעל שלה הוא כמו שר החוץ – הוא מקבל את ההחלטות, הוא עושה את הקניות. אני רואה הבדל אמיתי בין נשים שעובדות מחוץ לבית לאלה שלא. אני רואה את זה במקרה שלי. אם אני אומרת שאנחנו לא קונים משהו, אז אנחנו לא קונים. אני מחליטה מה הולך בבית. אם יש לנשים מרוקאיות ביטחון עצמי, הן יחליטו בעניינים.

במקרה של רות, העבודה לא רק הקנתה לה כוח כלכלי, אלא גם עשתה אותה לבת הזוג הדומיננטית במשפחה בענייני כספים. הדומיננטיות של רות בחיי הנישואין שלה הביאה גם לניעות במגורי המשפחה. כשהיא ובעלה נישאו, הם עברו לגור בדירה ברחוב באזל, שהיה אז אזור מוזנח בשכונת פועלים בירושלים, המיושב בעיקר במהגרים יוצאי עדות המזרח. לאחר לידת בתה הראשונה היא עמדה על כך שיעברו לשכונה טובה יותר, ובחרה בדירה בשכונה חדשה, המזוהה עם מעמד גבוה יותר, ברחוב התקווה, שהיה אז בתהליך בנייה ואוכלס על-ידי זוגות צעירים, בעיקר מיוצאי המזרח, שכמוה הגיעו לא מכבר לשורות מעמד הביניים. רות הייתה ערה ביותר למעמד של השכונות השונות בירושלים:

המעבר מבאזל לרחוב התקווה היה רעיון שלי. אני לא אהבתי את הסביבה של באזל. זו לא הייתה סביבה טובה. מצאתי עבודה כסייעת-גננת ברחוב התקווה, שהייתה לה דירה שבאה עם העבודה. לאחר כמה זמן החלטתי לקנות את הדירה. לקחתי עליה משכנתא ושילמתי את המשכנתא – אני שילמתי אותה, לא בעלי. אני עשיתי הכול.

רות הפכה לאם זמן קצר לאחר נישואיה. היא ילדה את בתה הראשונה כשנה לאחר שהתחתנה, את בנה עשרה חודשים אחר כך, ואת בתה השנייה שש שנים מאוחר יותר. לאחר כל לידה, בתום שלושת חודשי חופשת הלידה, היא מסרה את התינוק לפעוטון וחזרה לעבוד במשרה מלאה. כך סיפרה על מספר הילדים שרצתה:

רציתי שתהיה לי משפחה קטנה, כך שאוכל לתת לילדים שלי כל מה שהם צריכים. אני רוצה לתת להם את המקסימום. אם היו לי ילדים נוספים הייתי עושה הפלה.

עבור רות, האימהות הייתה תפקיד שהיא בחרה בו, הכולל מחויבויות ומטרות ברורות, מה שרודיק (Ruddick, 1989) הגדיר כאימהות בתור עבודה, בניגוד לאימהות כזהות:

הייתי מוכנה להיות אמא. ידעתי מה אני עומדת לעשות בכל שלב ובכל גיל. היה לי ברור שאני לוקחת עליי אחריות. אם את מביאה ילד לעולם, את צריכה לדעת שאת אחראית עליו. אם את לא יכולה לעשות את זה, אז שלא יהיו לך ילדים. אישה שיוולדת צריכה לדעת שהיא צריכה לגדל את הילד, לעזור לו בכל בעיה שתתעורר – לתת לו את המקסימום. אם את לא יכולה לעשות את זה, את כישלון בתור אמא.

היא הייתה מודעת לכך שנשים מרוקאיות אחרות הגדירו אימהות באופן שונה ממנה, ומכאן שהיה בעדתה ריבוי הבניות של אימהות:

יש מרוקאיות שמגדירות את האימהות כמו שאני מגדירה, אחרות לא. יש אימהות מרוקאיות שחושבות שחשוב לתת לילד אוכל, שחינוך זה לא דבר חשוב. מה שחשוב הוא שהילד לא יהיה פושע. זה כנראה מה שהן ראו בבית, והן לא פיתחו דעה משלהן על האימהות. הן לא התקדמו. הן לא עזבו את הבתים שבהם הן גדלו. אבל אני רואה את הדברים אחרת.

מסתבר אפוא שרות הבחינה בין נשים מרוקאיות הצמודות להבניות העדתיות המסורתיות של אימהות, ושאותן היא החשיבה כנחשלות, לבין אלה שנחשפו להגדרות האימהות שמחוץ לעדתן, ואת אלה היא החשיבה כנאורות. לדעתה, להבניות השונות של אימהות אין ערכים שווים, ויש הייררכיה בין סוגי אימהות. האם הטובה ביותר היא זו המאפשרת לילדיה להגיע להישגים השכלתיים. פירוש זה מסביר את הערתה הקודמת של רות: "לתת לילדים שלי כל מה שהם צריכים. אני רוצה לתת להם את המקסימום". בתקופה שבה רות חיה בחברה הישראלית,

שבה יש הערכה להשכלה ולניעות חברתית, אין זה מפתיע שהיא הגדירה רכישת השכלה כצורך, ואת האם הטובה כמי שמסוגלת להעניק השכלה כזו:

אני אעשה כל מה שאני יכולה כדי לעזור לילדים שלי להצליח בבית הספר. אחת הסיבות לרצוני ללמוד היא בגלל שאני רוצה לדעת שיש לי משהו לתת לילדיי, לעזור להם ככל יכולתי. ואם אני לא יכולה לעזור להם, יש מורים פרטיים. אני אשלם והם ילמדו.

גידול ילדים משכילים הייתה המשימה הגדולה של האימהות של רות, וזהו המבחן העליון שלפיו היא שופטת את הצלחתה כאם. כישלון בגידול ילדים כאלה נחשב ככישלון אימהות:

כשאני שומעת שהילדים שלי לא מצליחים בבית הספר, זה בשבילי הדבר הכי גרוע. אם אני שומעת את זה אני מרגישה כאילו נכשלתי באימהות. אני לא מוכנה לקבל כישלון שלהם בבית הספר. אני מתגברת על הכישלונות שלי בבית הספר במשך השנים, אבל אני לא יכולה לקבל את הכישלון שלהם.

לפי השקפתה של רות, האימהות האשכנזיות נמצאות בפסגת היררכיית האימהות, משום שהן, יותר מאימהות מרוקאיות, מבינות את חשיבות החינוך, הכולל גם את טיפוח גוף הילדים ואת העשרת נפשם:

האימהות האשכנזיות משקיעות יותר בלימודים ומשקיעות פחות באוכל. הן משקיעות בשביל הילדים בתוכניות שאחרי בית הספר. דברים שמזינים את הנפש יותר מאשר את הגוף. אצל המרוקאים זה בדיוק להפך. זה נכון גם לגבי הדור שלי. רק מעטות מאוד יעשו את הלימודים לדבר החשוב ביותר. הם לא רוצים להבין שכיום, אם אתה לא לומד, אתה לא אוכל. אם אתה לא לומד, אתה לא תרוויח כסף, אין לך אוכל. ואוכל זה לא רק מה שאתה מכניס לפה. פירוש שאתה לא יכול לצאת לחופשה, ללכת לג'ים, לעשות תחביבים שמעניינים אותך.

אם כן, להיות אם אשכנזייה לא היה רק לתת עדיפות לחינוך הילדים. אבל מכיוון שרוב האימהות האשכנזיות השתייכו למעמד הבינוני, להיות כמו אם אשכנזייה פירושו לחנך את הילדים להיכנס למעמד הבינוני. ההערכה של רות לאימהות האשכנזיות הייתה ביטוי נוסף להזדהות עם הנורמה הדומיננטית של רכישת השכלה לשם ניעות כלפי מעלה, הרווחת בחברה הישראלית.

לדעתה של רות, לאימהות המרוקאיות והאשכנזיות יש גם דפוסי צריכה שונים, וגם לזה יש תוצאות לגבי המעמד החברתי של ילדיהן. לדעתה, לאימהות המרוקאיות יש דפוסי צרכנות בזבזנית, המשקפים סדרי עדיפויות מוטעים:

רוב המרוקאים שאני מכירה עוברים את הגבול. יש להם חתונות גדולות, המון נוצצים, זמרים – הם אפילו עושים תחרות אחד עם השני מי מנהל את האירוע הכי מרשים. באופן אישי, גם לזה התנגדתי. עשיתי לבן שלי בר מצווה מאוד צנוע – מכובד, אבל צנוע.

בניגוד לכך היא חשבה שהרגלי הצריכה של האימהות האשכנזיות יותר נבונים:

הנשים האשכנזיות יודעת לדאוג לעצמן מבחינה כספית יותר טוב מנשים מרוקאיות. לנשים האשכנזיות יש מושג נכון על השימוש בכסף ועל קניית דברים. הן משקיעות פחות בקוסמטיקה ובבגדים, ובבעלות על דברים ועל בית מלא ברהיטים יקרים. הן משקיעות בחוכמה רבה יותר. העדיפות הראשונה שלהן היא השכלת הילדים, ואחר כך

מה שיהיה בדירה של הילדים. כאשר אשכנזי מחתן את ילדיו הוא לא עושה חתונה מפוארת מאוד, לא משהו יוצא מהכלל יקר. הם יעשו חתונה מכובדת, ויהיה בה הכול, אבל לא תהיה להם חתונה יותר מדי מפוארת – כך שישאר להם כסף לתת לילדים בשביל הדירה שלהם. האשכנזים דואגים למה שהילדים יצטרכו אחר כך – בטווח ארוך. הם מעדיפים חתונה צנועה, ולרוב האשכנזים שאני מכירה, לילדים שלהם יש דירה בלי משכנתא. זה נחמד להתחיל את החיים בדרך הזו. המרוקאים אינם כאלה.

לדעתה, השקעתן של האימהות המרוקאיות בצריכה בזבזנית נותנת סיפוק רק לזמן קצר, ואילו להרגלי הוצאת הכספים של האימהות האשכנזיות שהם נבונים יותר, מתלווה תגמול ארוך טווח. רות, המבססת את דעתה על ניסיונה האישי, הגיעה למסקנה שאסטרטגיית ההשקעה של האשכנזים העניקה לילדיהם, אלה בני הדור השלישי של מהגרים, יתרון באפשרות הכניסה למעמד הבינוני, שלילדי הדור השלישי של מרוקאים לא היה. על-ידי אימוץ הרגלי הוצאת הכספים של אימהות אשכנזיות, ועריכת חגיגת בר מצווה 'צנועה' אבל 'מכובדת', גם רות קיוותה להציב את הבן שלה בעמדה נוחה יותר לכניסה למעמד הבינוני.

הדימוי שיש לרות על רוב האשכנזים, כמספיק עשירים כדי להרשות לעצמם השקעות גדולות לטווח ארוך, כגון עזרה לילדים לרכוש דירה, מגלה את מודעותה למבנה המעמדי של החברה הישראלית, שבה לאשכנזים עמדות מעמדיות גבוהות יותר מאלה של המרוקאים. הרושם שלה על ההבדלים בין הקבוצות האתניות בהגשת עזרה לילדיהן היה מבוסס היטב. כמה חוקרים (בירנבוים-כרמלי, 2000; Semyonov & Lewin-Epstein, 2001; Mizrachi, 1997) הראו שאשכנזים נותנים לילדיהם הנשואים תמיכה כספית משמעותית, בייחוד להוצאה הכספית הגדולה של רכישת דירה. תמיכה זו היא חלק מ'התרבות המקומית של נכסים' (Dowling, 1998: 474), והיא גם סמל להשתייכות למעמד הבינוני. להורים מרוקאים, שבדרך כלל היו להם משאבים כלכליים צנועים יותר מאשר להורים אשכנזים, היה קשה יותר לתת סיוע כזה. לכן, יכולתם של הורים אשכנזים לעזור לילדיהם במשאבים כספיים משמעותיים שימשה כאמצעי שבאמצעותו קבוצה זו שמרה על מעמדה החברתי הבינוני או העליון בחברה הישראלית, ותרמה להנצחת הבדלים מעמדיים בינה לבין מרוקאים אחרים שלא מהמעמד הבינוני.

תפיסת ההבדל שרות מצאה בין נשים אשכנזיות לנשים מרוקאיות כללה לא רק הבדלים בתפיסת היחסים הרצויים בין בעל לאישה ובתפיסת האימהות, אלא התרחבה גם להבדלים גופניים ביניהן. כך, עבור רות, גוף האישה הוא המקום שבו נבנות ומוצגות זהויות נשיות עדתיות וזהויות מעמדיות. נשים אשכנזיות ומרוקאיות "מציגות" את גופן בדרכים שונות, באמצעות איפור וביגוד, באופן שבו הן מחזיקות את גופן – היציבה שלהן, ואפילו האופן שבו הן משתמשות בקולן משקף את מוצאן העדתי והמעמדי השונה בהיררכיה המעמדית הישראלית. דעתה מתיישבת היטב עם זו של חוקרים אחדים, כגון אלי (Ali, 2003), בורדייה (Bourdieu, 1984), גידנס (Giddens, 1991) וסקגס (Skeggs, 1997), שניתחו כיצד ניהול הגוף מציג מגדר, אתניות ומעמד. רות טענה שלנשים מרוקאיות יש תכונה גופנית המיוחדת לעדתן – היופי:

בדרך כלל אני מזהה אישה מרוקאית כשאני רואה אותה. הנשים המרוקאיות יפות מאוד. יש משהו בעיניים שלהן – משהו מבריק. רובן קצת עגולות – הן לא נשים רזות – יש להן גוף מאוד נשי – כמו גיטרה - צר במותן ורחב בחזה ובירכיים. מאיפה בא להן היופי? אני מניחה שאלוהים נתן לנו אותו. לנשים מרוקאיות יש יופי טבעי. הן לא צריכות להשתמש במיליון קרמים כדי להיות יפות, הן יפות באופן טבעי. יש גם נשים אשכנזיות יפות, אבל

זה לא הטעם שלי ביופי. זה לא יופי שאני אוהבת להסתכל עליו. אבל אני מעריצה אותן על היותן פיקחות. הנשים האשכנזיות הן פיקחות. הן יודעות מה חשוב.

כך, אף שרות חשבה שלנשים המרוקאיות תכונה גופנית עדיפה, תכונה זו מאבדת מערכה בהשוואה לפיקחות של הנשים האשכנזיות, תכונה עדיפה לדעתה. בסיפורה, רות קשרה סוג מסוים של הופעה עם אתניות, אתניות המזוהה כאן עם כבוד, וכבוד מזוהה עם שייכות למעמד הבינוני. עבור רות, להיראות כאישה השייכת למעמד הבינוני פירושו להיראות כאישה אשכנזית:

יש נשים מרוקאיות מטופחות מאוד. הן מקפידות מאוד על איך שהן נראות לפני שהן יוצאות מהבית. התסרוקת שלהן צריכה להיות בסדר גמור, האיפור שלהן בסדר גמור. אבל הנשים המרוקאיות המבוגרות יותר משתמשות תמיד בליפסטיק אדום מבריק – שאף פעם לא משתנה.

כך, לפי רות, חלק מהמרוקאיות מקפידות מאוד על הופעתן בציבור, וחשוב להן כיצד הן נראות בעיני אחרים. הן משקיעות זמן, מאמצים וכסף כדי ליצור הופעה שתיראה מכובדת ('בסדר גמור'), כיאה להופעה של מעמד בינוני, ובמשתמע מכך, כאשכנזית. לעומת זאת, נשים מרוקאיות אחרות, גם הן בנות דורה, הן וולגריות. רות מבקרת אותן על כך שאינן יודעות כיצד לעדן את הופעתן. על-ידי הליפסטיק הצעקני שלהן הן סותרות את ההופעה המכובדת, שלדעתה מאפיינת את המעמד הבינוני ואופיינית לאישה האשכנזית. בהרחיבה על ההבדלים בהתנהגות של שתי קבוצות הנשים, רות הוסיפה:

לנשים מרוקאיות יש אופן הליכה מיוחד. הן הולכות אחרת מהנשים האשכנזיות. לנשים האשכנזיות יש יציבה זקופה. יש להן יותר ביטחון עצמי. לנשים המרוקאיות יש פחות ביטחון. לנשים האשכנזיות יהיה תמיד יותר ביטחון עצמי משיש לנשים המרוקאיות.

לדבריה של רות, נשים מרוקאיות מגלות בציבתן הגופנית את הפנימיות שלהן. גופן הלא זקוף מעיד על כך שאין להן אותו ביטחון עצמי המתלווה למודעות שהן אכן מה שהן רוצות להיות – כמו הביטחון שיש לנשים אשכנזיות מהמעמד הבינוני. אפילו צעירות מרוקאיות, שיש להניח שהיו להן יותר הזדמנויות לאמץ הופעה והתנהגות מהסוג שלדעתה של רות מאפיין נשים אשכנזיות מהמעמד הבינוני, חסרות את הביטחון העצמי שמאפיין נשים אלה. צעירות מרוקאיות אלה מפצות על חוסר ביטחוןן העצמי בשימוש בקול תוקפני, כפי שרות הסבירה:

לצעירות יש או פחות מדי ביטחון עצמי או יותר מדי ביטחון עצמי, והן תהרסנה את עצמן עם הפה הגדול שלהן. הנשים האשכנזיות יותר רגועות ושקטות מהנשים המרוקאיות, מופנמות יותר.

מסתבר אפוא שיש נשים מרוקאיות שמכריזות באופן דיבורן על מוצאן האתני ועל שייכותן למעמד הנמוך, ובכך הן טומנות לעצמן מכשולים בתהליך הניעות למעמד גבוה יותר. רות סבורה שאפשר להיפטר ממה שנראה לה כהופעה והתנהגות טיפוסיות של נשים מרוקאיות על-ידי פיקוח על גופן. לכן היא עצמה השקיעה מאמץ רב בשינוי שיטתי של ניהול גופה והופעתה. כך היא קיוותה לבטל את סימני ההיכר של היותה אישה מרוקאית שמוצאה ממעמד הפועלים, ולהעניק לגופה תדמית גוף והופעה של נשים אשכנזיות מהמעמד הבינוני ההגמוני לתפיסתה. כדי להשיג זאת, היא החלה במבצע של שיפור עצמי באמצעות "[...] בינוי

ממושמע של עצמה" (Radner, 1995: xii) כדי "ליצור את ההופעה" (Radner, 1995: 157) שהיא ייחסה לנשים אשכנזיות מהמעמד הבינוני:

קניתי לי ספר על שפת הגוף. רציתי לדעת כיצד להציג את עצמי לפני אנשים אחרים. אנשים חשובים, כמו עורכי דין.

מודעת להופעתה, היא הוסיפה בגאווה תוך שהיא מחליקה את ידה על חולצתה הלבנה והמגוחצת היטב:

למדתי איזה בגדים ללבוש, איזה צבעים ללבוש או לא ללבוש. הכי טוב ללבוש לבן ושחור או לבן וכחול. תראי, כאן אני לובשת חולצה לבנה שקניתי רק בשלושה שקלים [...] הספר גם לימד אותי להסתכל לאנשים בעיניים כשאני מדברת איתם, ומתי להסתכל לצד שמאל ומתי לצד ימין. זה עובד – אני מנסה את זה כל הזמן.

רות האמינה שהתנהגותה והופעתה ישפיעו לטובה על מגעיה עם אנשים שלדעתה שייכים למעמד חברתי גבוה משלה, "אנשים חשובים" כגון עורכי דין, השייכים בדרך כלל למעמד הבינוני האשכנזי לפי הבנתה. לצד השימוש היומיומי בתובנות שקיבלה מהקריאה בספר, שליטתה על גופה עזרה לה במיוחד בהופעתה לפני אנשים כאלה. הפיקוח על גופה ועל הופעתה היה מתמיד, ושיחרר אותה מהנחיות ומשיפוט של אחרים. בזמן הוא אפשר לה "לא) לזהות" (Skeggs, 1997: 74) את עצמה, כלומר, לבדל את עצמה מאותן נשים מרוקאיות שאת התנהגותן היא סיווגה כלא שייכות למעמד הבינוני. מכאן, שהשינוי הפיזי שעליו החליטה הפך ל"הון גופני" (corporeal capital) (Skeggs, 1997: 102) ששימש אותה כדי להכריז על שייכותה למעמד הבינוני.

חייה של רות הם "עבודה בתהליך" והיא רואה בהם מבנה ניעות פתוח, שבעיקרו פנוי ממכשולים. בדמיינה לעצמה את עתידה, לא עיכבו אותה המגבלות החומריות והמבניות שבעבר הגבילו אותה ואת הנשים המרוקאיות האחרות מדור המהגרים השני לנוע כלפי מעלה, כגון אלה שאילצו אותה להפסיק את לימודיה כדי לעזור בכלכלת המשפחה, והקושי להשלים את מה שהפסידה בעבר. במקום זאת היא התמקדה בהזדמנויות שנקרו בדרכה:

אני יודעת לנצל כל הזדמנות ואת כל המשאבים שיש לי – כל קשר עם עורך דין שאני מכירה, עם אנשים בחינוך. אני אף פעם לא מתביישת לשאול שאלות – כך אני למדתי דברים. אני אף פעם לא אפסיק.

רות אף בנתה לעצמה סוג חדש של זהות נשית עדתית שאיננה פוגעת בניעותה כלפי מעלה. היא הפסיקה לשמור על נורמות מגדריות נשיות המזוהות עם עדתה בחיי היומיום ועברה לקיים עדתיות סמלית בלבד (symbolic ethnicity) (Gans, 1979), הכוללת בעיקר שמירת טקסים ומנהגים עדתיים שנשים נוהגות לקיים בהזדמנויות מיוחדות. הדבר השתקף בבירור מהערתה בעניין טקס החינה, טקס האירוסין המרוקאי שאותו אם הכלה מארגנת:

אני חושבת שהרבה מרוקאים אינם מעוניינים לשמור על התרבות שלהם. אבל לי הייתה חינה כשהתחתנתי, ואני מקווה שגם לילדים שלי תהיה חינה.

הערה זו מעידה על כך שרות לא דחתה את כל ההיבטים של זהותה האתנית המרוקאית למען זהות אתנית אשכנזית הגמונית, אלא רק את אותם היבטים של זהות שלהרגשתה מעכבים את ניעותה כלפי מעלה. לפיכך, שאיפותיה לא היו להתנתק מקבוצת המקור האתנית שלה

ולהידמות לנשים האשכנזיות בכל תכונותיהן, אלא רק לוותר על אותם היבטים העלולים להפריע לה בניעותה לתוך המעמד הבינוני.

סיכום ומסקנות

סיפור החיים של רות מלמד שהיא, ונשים שכמותה, יזמו תהליך של שינוי עצמי, במטרה להיכנס לשכבה הנמוכה של המעמד הבינוני. בתהליך זה רות פעלה כסוכנת אנושית במגוון אתרים ומבנים חברתיים בעת ובעונה אחת, כדי לרכוש את משאבי הניעות האמורים להוביל אותה למעמד שאליו רצתה להגיע. אתרים אלה הם התחומים, הזירות והמרחבים החברתיים שבחייה ובחיי דומיה – כגון חינוך, תעסוקה, יחסים בין-מגדריים, אימהות, ניעות ברמת המגורים ואף עצם גופה. ההיקף ומספר האתרים שרות ודומותיה פועלות בהם ומפעילות אותם מעידים על הכוליות והאקסטנסיביות של תהליך השינוי העצמי.

מאמר זה מציג את תפיסתה של רות לגבי ההשקעות והשינויים שלדעתה היה עליה לעבור על מנת להגיע למעמד הבינוני הנמוך ובעיניה הם גם מהווים הוכחה שאכן היא שייכת למעמד זה. תפיסתה של רות נתמכת על-ידי ממצאי מחקרים, למשל של נהון (1993), ברנשטיין (Bernstein, 1991), סמוכה (Smootha, 1993), סקגס (Skeggs, 1997) ומהוני וזמרוצ'ק (Mahony & Zmroczek, 1997) המלמדים על המשאבים הנחוצים לניעות לתוך המעמד הבינוני (מחקרים אלה מתייחסים למעמד הבינוני באופן כללי) ולכן ניתן לומר שתפיסתה של רות היא מפוקחת למדי.

בריטון ובקסטר מגדירים סיפורים של שינוי עצמי כסיפורים שבהם "[...] השינויים בעצמי ובזהות מהווים את העיקר ואת המוקד המפורש של הסיפור" (Britton & Baxter, 1999: 188). בנוסף הם טוענים שסיפורים כאלה מאפיינים מגדר גברי, משום שהם מתארים "חיפוש עצמי פעיל של הגשמה אישית, שהיא המהות של עצמיות רפלקסיבית" (Britton & Baxter, 1999: 189), וסיפורי מגדר נשיים, לעומת זאת, נוטים להתמקד יותר ב"עצמי ביחס אל אחרים" (Britton & Baxter, 1999: 189), ועל בסיס עבודתה של ון אוורי (Van Every's, 1996) הם הוסיפו וטענו, כי: "לנשים, להעמיד בראש את צרכיהן האישיים פירושו לערער גם על ההנחות התרבותיות ביחס למקומן של הנשים וגם על חלוקת העבודה הפטריארכלית בבית" (Britton & Baxter, 1999: 189).

אולם אני סבורה שהטענה שסיפורים על "שינוי עצמי" מאפיינים את המגדר הגברי מנציחה תפיסה סטריאוטיפית על הדרכים שבהן נשים בונות את חייהן, בייחוד בהקשר של ניעות מעמדית כלפי מעלה. אם סיפור חייה של רות מלמד אותנו משהו, הרי זה שהנשים אכן מערערות על הנחות תרבותיות בנוגע לתפקידים ולזהויות המגדריים הנשיים שלהן, ושהן אכן מעמידות בראש את צרכיהן האישיים כדי להשיג ניעות.

רשימת מקורות

- בירנבוים-כרמלי, ד' (2000). "צפונים" – על מעמד בינוני ישראלי. ירושלים: הוצאת מגנס, האוניברסיטה העברית.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1983). *מפקד האוכלוסין והדיור*. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1994). *מיון המקצועות*. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (1995). *מפקד האוכלוסין והדיור*. ירושלים: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

- יונה, י' וספורטא, י' (2002). החינוך הקדם-מקצועי ויצירת מעמד הפועלים בישראל. בתוך: ח' חבר, י' שנהב ופ' מוצפי-הלר (עורכים), *מזרחים בישראל* (עמ' 68-105). ירושלים ותל-אביב: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- נהון, י' (1993). נשים: השכלה, תעסוקה ושכר. בתוך: ש"נ איזנשטדט, מ' ליסק וי' נהון (עורכים), *עדות בישראל* (עמ' 90-103). ירושלים, מכון ירושלים לחקר ישראל.
- Ali, S. (2003). To Be a Girl: Culture and class in schools. *Gender and Education*, 2(3), 269-284.
- Altman, M. & Lamontagne, L. (2003). On the natural intelligence of women in a world of constrained choice: How the feminization of clerical work contributed to gender pay equality in early twentieth century Canada. *Journal of Economic Issues*, 37(4), 1045-1074.
- Aschaffenburg, K. (1995). Rethinking images of the mobility regime: Making a case for women's mobility. *Research in Social Stratification and Mobility*, 4, 201-235.
- Behr, J.G. (2000). Black and female municipal employment: A substantive benefit of minority political incorporation. *Journal of Urban Affairs*, 22(3), 243-264.
- Bernstein, D. (1991). Oriental and Ashkenazi Jewish women in the labor market. In: B. Swirski & M.P. Safir (Eds.), *Calling the equality bluff: Women in Israel* (pp. 192-197). New York: Pergamon Press.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Britton, C. & Baxter, A. (1999). Becoming a mature student: Gendered narratives of the self. *Gender and Education*, 11(2), 179-193.
- Crul, M. & Vermeulen, H. (2003). The second generation in Europe. *International Migration Review*, 37(4), 965-986.
- De Vault, I. (1990). *Sons and daughters of labor: Class and clerical work in turn-of-the-century*. Pittsburg, Ithaca: Cornell University Press.
- Dowling, R. (1998). Gender, class, and home ownership: Placing the connections. *Housing Studies*, 13(4), 471-486.
- Duncan, S. (2005). Mothering, class and rationality. *Sociological Review*, 53(1), 50-76.
- Erikson, R. & Goldthorpe, J.H. (1993). *The constant flux*. Oxford: Clarendon.
- Gans, H.J. (1979). Symbolic ethnicity: The future of ethnic groups and cultures in America. *Ethnic and Racial Studies*, 2(1), 1-21.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and self-identity in the late modern age*. Stanford: Stanford University Press.
- Kasinitz, P., Mollenkopf, J.H., Waters, M. & Holdaway, J. (2008). *Inheriting the city: The children of immigrants come of age*. New York: Russell Sage Foundation, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kwong, P. (1996). *The New Chinatown*. New York: Noonday Press.
- Langness, L.L. & Frank, G. (1981). *Lives*. Novato, California: Chandler & Sharp.
- Lawler, S. (2000). *Mothering the self*. London and New York: Routledge.
- Louie, V. (2001). Parents aspirations and investment: The role of social class in the educational experiences of 1.5 and second-generation Chinese Americans. *Harvard Educational Review*, 71(3), 438-474.pp
- Mahony, P. & Zmroczek, C. (1997). Why Class Matters. In: P. Mahony & C. Zmroczek (Eds.), *Class matters-working-class women's perspectives on social class* (pp. 1-8). London: Taylor & Francis Ltd.
- Mead, M. (1953). National character. In: A.L. Kroeber (Author), *Anthropology today* (pp. 612-667). University of Chicago Press.

- Mizrachi, B. (1997). Elite educational institutions and the recruitment of women into national elite positions in Israel. *Israel Social Science Research*, 12(2), 93-109.
- Mizrachi, B. (2004). Non-mainstream education, limited mobility, and the second-generation of Moroccan immigrant women: The case of the kindergarten teacher's assistant. *Nashim*, 8, 50-73.
- Mizrachi, B. (2013). *Paths to middle-class mobility among second-generation Moroccan immigrant women*. Detroit: Wayne State University Press.
- Portes, A. & Rumbaut, R. (2001). *Legacies: The story of the immigrant second generation*. Berkeley: University of California Press, New York: Russell Sage Foundation.
- Radner, H. (1995). *Shopping around: Feminine culture and the pursuit of pleasure*. London: Routledge.
- Ransford, H.E. & Miller, J. (1983). Race, sex, and feminist outlooks. *American Sociological Review*, 48(1), 46-59.
- Reay, D. (2003). A risky business? Mature working-class women students and access to higher education. *Gender and Education*, 15(3), 301-319.
- Remennick, L. (2004). Providers, caregivers and sluts: Women with Russian accents in Israel. *Nashim*, 8, 87-115.
- Ruddick, S. (1989). *Maternal thinking towards a politics of peace*. London: The Women's Press.
- Salaff, J. & Greve, A. (2002). Women that move: International migration from the PRC to Canada and the negotiation of gendered job opportunities.
http://homes.chass.utoronto.ca/~salaff/PRC_GenMig.PDF
- Semyonov, M. & Lewin-Epstein, N. (2001). The impact of parental transfers on living standards of married children. *Social Indicators Research*, 54(2), 115-125.
- Shavit, Y. (1990). Segregation, tracking, and the educational attainments of minorities: Arabs and Oriental Jews in Israel. *American Sociological Review*, 55, 115-126.
- Shostak, M. (1983). *Nisa: The Life and World of a !Kung Woman*. New York: Vintage Books.
- Skeggs, B. (1997). *Formations of class and gender*. London: Sage.
- Smootha, S. (1993). Class, ethnic and national cleavages and democracy in Israel. In: E. Sprinzak & L. Diamond (Eds.), *Israeli democracy under stress* (pp. 1-65). Boulder, CO.: Lynne Rienner.
- Steinberg, S. (2001). *The ethnic myth*. Boston: Beacon Press.
- Tienda, M. & Booth, K. (1991). Gender, migration, and social change. *International Sociology*, 6(1), 51-72.
- Walkerdine, V. (2003). Reclassifying upward mobility: Femininity and the neo-liberal subject. *Gender and Education*, 15(3), 237-248.